

שמעתא עמיקתא

גליון שס"א | פרשת נח | תשע"ט | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

הקונה עליה לתורה, האם רשאי למכרה לאחרים

א. מכירת וקנית מצות. ב. קנין סיטומתא בדבר שאין בו ממש. ג. קנין סיטומתא על ידי דבור. ד. אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ה. מכירת מצות בבית הכנסת קנין גמור או נדר. ו. זכות היורשים במצוה. ז. העלה הדמים והתחרט. ח. טעה הגבאי וכיבד אחר או שהקונה לא הגיע זמן.

א. מכירת וקנית מצות

עי בשו"ת הרא"ש (כלל יב סי' א) שכתב שהעושה קנין עם מוחל שימול בנו, יכול לחזור בו, כי דבר שלא בא לעולם הוא, ואפי' כבר נולד הבן, והקנה לו בקנין, יכול לחזור בו, כי קנין דברים בעלמא הוא, כדאיתא בב"ב (ג) דקנין לא מהני אלא או במכר, או במתנה, או בתמורה על דבר הנתפס, וקונה גוף החפץ, אבל בדבר זה, שהקנה לו לעשות מצוה אחרת, קנין דברים בעלמא הוא, וע"כ. וכתב הריב"ש (סי' שכה) שאפילו אם נשבע לו לא מועיל, ואין להביא ראיה דמהני בכה"ג ממכירת הבכורה (של יעקב ועשיו) כי אפשר שלפני מתן תורה היה מועיל להקנות דבר שלא בא לעולם (ועי' בזה בקצות (סי' רע"ח ס"ק יג, ס"ר טו) שלב ס"ק יח), וע"כ. ועיינייש (סי' רפא) שכתב שאע"פ שהרמב"ם (מכירה פכ"ב הטי"ו) הובא בשו"ע (ח"מ סי' רי"ב סע' א) כתב שאפי' בדבר שלא בא לעולם שאין אדם יכול להקנות להדיוט אדם מקנה להקדש או לעניים, היינו מחמת שהוא נדר וחייב לקיים דברו אע"פ שאין הקנין מועיל, ע"כ. ועי' ברמ"א (שם) שפסק כהחולקים על הרמב"ם דלא מהני דבר שלא בא לעולם אף להקדש. מבואר שא"א להקנות זכות לעשיית מצוה כי אין בה ממש וקנין דברים הוא. ולפי"ז המבטיח סכום כסף ע"מ לקנות מצוה בבית הכנסת כמו שנהגו במכירת עליות וכדו אינו קונה. וכן הוא בזכרון יוסף (או"ח סי' א ד"ה ולא מבעיא) לענין גורל לאמירת קדיש שאע"פ שאין גופו ממון ולא שייך שום קנין, מ"מ חז"ל הקדמונים הנהיגו את האבלים להגריל ביניהם משום דרכי שלום, ודאי שזכה כדן אחר שיש לו את המרובה וכן שנים השוין באות המרובה זכו כדן נגד הפחותין מהם, ע"כ.

ב. קנין סיטומתא בדבר שאין בו ממש

אלא שיש מקום לדון דכיון שכך נהגו התנאים להקנות דבר שאין בו ממש, כגון ע"י שתוקע לו כפו חשיב קנין. ובאמת שכן הראשונים אם שייך קנין סיטומתא בדבר שאין בו ממש. ד עי' בהגות מרדכי (שבת סי' תעב - תעג) שהביא מהמהר"ם דמי שגדל לתבירו בעל ברית אע"ג שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ הואיל ומנהג בני"א שנודרים ביניהם זל"ז ומקיימין גם כן צריך לקיים, ומיהו ר' יחיאל היה אומר דאם הוא מתנה בעודה מעוברת אין בכך כלום דהוי דבר שלא בא לעולם, דלא דמיא לסיטומתא דהתם בא לעולם ומועיל בה קנין וכו', אבל דבר שלא יועיל קנין כמו בדבר שלא בא לעולם לא מצינו שיועיל בו המנהג להחשיבו כקנין גמור, ע"כ. מבואר שנה אדם מהני סיטומתא קודם שנולד דהוי דבר שלא בא לעולם, אבל אם כבר נולד לכוי"ע קנין מועיל עכ"פ בעשיית המצות. ועי' במהר"ש"ם (ח"י סי' קנא ד"ה בדבר, ומשפט שלום סי' רא) שפסק דמהני קנין סיטומתא בדבר שאין בו ממש. וכ"כ בתהל"ד (סי' שכב ד"ה כתב עוד המי"א) וע"כ במקומות שמגדלים המצות קונה מדין סיטומתא כי כן נהגו. ועי' בשבט הלוי (ח"י סי' טז אות ד) בשם האמרי יוסף (ח"י סי' טז) שמצדד דאולי מדען סיטומתא בזה"ל יקנה והניח בצ"ע בזה.

ג. קנין סיטומתא על ידי דבור

ואף אם נימא דמהני סיטומתא בכה"ג, אכתי יש לדון בזה, דשאני נ"ד שהוא קנין ע"י אמירה, וי"ל דלא מהני סיטומתא בכה"ג, כמ"ש הרא"ש בתשובה הנ"ל וע"כ דחה דעת המהר"ם הנ"ל כי לא שייך סיטומתא בדבור אלא במעשה. וכן נקט הכנה"ג (סי' רא הנב"י אות קא), אלא שהרדב"י (ח"י סי' רע"ח) כתב שמועיל סיטומתא בדבור. וכן נראה מדברי הקצה"ח (סי' קכו ס"ק א). והכסף הקדשים (סי' רא) כתב שהסברא נוטה דמהני. והמנחת פינים (ח"י סי' שפ"ד) כתב שמועיל סיטומתא בדבור. וכן נראה מדברי הקצה"ח (סי' קכו ס"ק א) שהשואל בשו"ת מהר"ש"ג (ח"י סי' ק"ג) הביא בשם הגאון בעל השואל ומשיב ומהרשי"ק שדעתם דמהני, אבל המהרשי"ג דחה בדריש ע"פ הרא"ש הנ"ל. ובתשובות והנהגות (ח"י סי' תת"ג) כתב לענין מסחר ביהלומים שנוהגים היהלומנים לומר "מזל וברכה" ובה נגמר הקנין, דכיון שאינם רגילים להחזיק בכיסם את היהלומים, קשה לדרוש קנין בזה והואיל ועל המסחר בנוי על נאמנות ומוסכם שנוסח "מזל וברכה" הוא גמר הקנין והוא מנהג טוב ועדיף מדיבור בעלמא, ואולי גם להרא"ש ויעיל, ועיינייש שהביא משו"ת הרמ"א (סי' כא) שמוסיק ג"כ שדיבור מועיל כקנין סיטומתא, וסיים שזהו העיקר להלכה ולמעשה. ו עי' בפתחי חושן (קנינים פ"י הגה א).

ד. אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט

ולפי"ז יש צדדים שבני"ד קנית המצות הוי קנין משום קנין סיטומתא. ויש לדון שיקנה אף משום אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט.

ובאמת הטור בח"מ סימן ר"יב והשו"ע (שם סע' ה) כתבו שהקדשות שלנו אין דינם כהקדש כי אין הקדש עתה לבדק הבית אלא לצדקה. וכן הוא להדיא בשו"ע רסי צ"ה. וכ"כ הסמ"ע (שם ס"ק ה) והש"ך (שם ס"ק ה) ע"פ דברי השו"ע הנ"ל. וכ"כ הקצות (סי' רי"ב ס"ק ד ו סי' רנה ס"ק ב) שבהקדשות שלנו דלא הוי לא קדושת הגוף ולא קדושת בדק הבית אלא לעניים בזה לא אמרינן אמירה לגבוה כמסירה להדיוט ואינו עושה קנין אלא דצריך לקיים נדרו משום דכתיב בפי' זו צדקה.

אולם הבית יצחק (יו"ד ח"י סי' פב אות ג) יצא לחלוק על דברי הקצות על דבר הקצות לעולם בצדקה לעניים אמרינן אמירתו לגבוה, כמבואר בטור יו"ד סי' רנ"ח, וכתב הר"ש"ם (שם ס"ק ע) אולם יש לדחות כמ"ש בערוה"ש (יו"ד סי' רנ"ח אות יח) שהעיקר כסברת הקצות, והטור ביו"ד לישא בעלמא נקט לענין דין זה שמתחייב באמירת פה, שיה צדקה להקדש מטעם גזירת הכתוב בפי' זו צדקה לעולם הוי נדר ככל הדברים. ועי' הלחן בשם השלטי"ג. [ונמ"מ פערמה שדינם כהקדש עי' בסימן ר"ז סע"י י"ט ד"ה א אסמכתא בל בנדרי צדקה. ועי' בתשובות ושם הכהן סימן י"ח חלקה ז"ל שאם עמד אחד לקרות בתורה ועומד אחר

ז. ועי' עוד ברדב"י (ח"י סי' קע"ג ח"י ג) וכתב דאף אמירתו אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ועי' בגליון שכ"ח].

ה. מכירת מצות בבית הכנסת קנין גמור או נדר

ועיינייש ביט"ש (ביצה פ"ה סי' ה) ש כת לענין מכירת מצות בשבת, שהכרזת המצות דמי שיתן יותר הוא יזכה בה, דמי טפי למקח וממכר והיה נראה לאסור אם לא שנה שלא שייך מקח וממכר בדבר מצוה כ"א בחפץ הנקנה, וכל זה אינו אלא לישב המנהג בדוחק, אבל קניית מקומות בבתי"ד וכן קניית אתרוג או שופר ביו"ט נ"ל שאסור עשי תקפ"ין, והמחורר בעיני כמו שנהגו חסדי אסטריך דכל מה שהוציא בפיו ליתן נותן לצדקה אפי' קנה ביו"ט המצוה א"כ הוי כקציצת דמים לצורך מצוה ולא מ"מ למקח וממכר כלל וש"י אפי' קניית מקומות ובתי"ד בעצדקה וכלי ירא שמים יזכה בה, ע"כ.

והנה אפשר דכוונת המהרש"ל דלעולם אין קנין כלל במכירת מצות וע"כ אין משום משא ומתן, או י"ל שכוונתו דלעולם יש קנין במצוות אלא שלענין מקח וממכר בשבת אינם בכלל האיסור כי אין בהם ממש, וכן נקט התהל"ד הנ"ל אליבא דהיש"ש שיש קנין במצות. ואפשר שטעמו דס"ל שקונה מדין סיטומתא (אע"פ שאין אלא דבור בלבד). וכן נקט שכתב היש"ש גופא (ח"י פ"ה סי' ט) על הא שפסק הטור (יו"ד סי' כ"ח) בשם ה"ר חזקיה ז"ל שאם עמד אחד לקרות בתורה ועומד אחר תחתיו אין לחייבו זה והובים דבקריאה כולם חייבים זה כמו זה, ש"כ"ז דוקא בימיהם שלא היו קונים המצות, אבל עכשיו, מי שקנה עליה וקד' ס תבירו, חייב ליתן לו י והובים, משום שקונה מדין סיטומתא, עיינייש. (אלא ד עי' בשו"ך (ח"י סי' שפ"ד) שכתב שדברי היש"ש אינן מוכרחים).

שוב העירוני מהאר"י צבי (פרומ סי' ט"ד ד"ה ו)אם) שגם כתב כן (שמדין סיטומתא אתינן עלה), וכתב דאף לדעת הקצות והנהיבות (סי' רא) שכתבו בשם המרדכי דלא שייך סיטומתא רק בדבר שנתפס בו קנין גמור וכ"כ הפת"ש (שם ס"ק א) בשם היש"ש, מ"מ בני"ד מועיל דאין שייך בו קנין שיקנה ס"ת לעלה, וסתמא כן הוא כי דעת אנשים על האופן המועיל, וכ"כ בדברי חיים (ח"י סי' כ), ועיינייש שפ"י אף שכתב שיש קנה עליה וקד' ס תבירו, חייב ליתן לו י והובים, משום שקונה מדין סיטומתא, עיינייש. (אלא ד עי' בשו"ך (ח"י סי' שפ"ד) שכתב שדברי היש"ש אינן מוכרחים).

ועוד י"ל דס"ל ליש"ש דהוי תחנת הקהל דמבואר ברא"ש (כלל י סי' ה) הובא ברמ"א (ח"י סי' קס"ג) שלא צריכים קנין, ובדרך זה איתא בשו"ע (סי' רלא). וכ"כ השבט הלוי (שם) לענין הגרלת מצות כגון מי יאמר קדיש, שכן היתה התקנה לדורות כדי שלא ליתן לאנצווי, וכהא דתקנו פייס בבית המושב ועוד דכל עניני תפלה עיינייש. וכתב דאין להחיל קהלה אחרים מקנה, וגם בלא"ה קיי"ל דכל דברי הקהל ככתובים ומסורין דמי וא"צ קנין כנ"ל, ע"כ.

המשך בעמ' הבא

פניני הלכה

דילג הזכרת יצ"מ בקידוש האם יצא יד"ח

עובדא הוי באחד שקידש בליל שבת, ולאחר שסיים ברכת הקידוש אמרו לו אשתו ובניו שדילג תיבות "זכרון למעשה בראשית תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים", ושאל אם יצאו ידי חובה או שחייב לחזור ולקדש.

א - איתא בפסחים (ק"ו) אמר רב אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא למען תזכור יום וכתביתם את יום השבת לקדשו. והובא בר"י (שם כ"ו) וברא"ש (שם סי' ל"א).

וברמב"ם לא מצינו שהביא בהלכותיו להדיא דברי רבי אחא. אולם אחר שכתב (פכ"ט מהל שבת) דמצווה עשה מהתורה לקדש את יום השבת בדברים, כתב (בה"ב) - וזה הוא נוסח קידוש היום, ברוך אתה ה' וכו' ושבת קדשו באהבה ורצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת וכו'.

[ובספר המצוות (עשין ק"ה) יש שגרסו בדברי הרמב"ם - שצונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכיר בס' יציאת מצרים וקידוש היום. ועיינייש תהילה לדוד סי' רע"א ס"ק א. ובה"ל ריש סי' רע"א. ולדבריהם מבואר בדברי הרמב"ם דמדאורייתא בעינן שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. אולם לא בכל דפוסים הרמב"ם איתא להדיא גירסא. ועיינייש ברמב"ם הוצאת פרנקל ובציונים שם].

וכיוצא בזה איתא בטור (סי' רע"א) - ומקדש על כוס יין מלא וכו', וברא פרי הגפן וקידוש, זכרון למעשה בראשית פי שאנו שובתים ביום ששבת בו הקב"ה אחר תכלית מעשה בראשית, תחילה למקראי קודש שהשבת מוזכר תחילה בפרשת המועדים קודם לכולם, זכר ליציאת מצרים אפשר לומר שהשבת תחילה למקראי קודש שהם זכר ליציאת מצרים, שכל המועדות הם זכר ליציאת מצרים, והרמב"ן כתב שהשבת עצמו זכר ליציאת מצרים, כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול וכו' שאם יעלה על לבך דק ספק על השבת שמורה על הקידוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהוא לך ראיה ולזכות וכו'.

והנה מפשטות דברי הגמ', הרי"ף והרא"ש, נראה דדינא הוא להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, ונמצא דאם לא הזכיר לא יצא יד"ח. אבל בדברי הרמב"ם דאם לא הזכיר בהדיא דבר רב אחא, אלא כתב כן בנוסח הקידוש, יש מקום לומר דאינו לעיובא.

ב - ומצינו במג"א (ריש סי' רע"א) שכתב דמדאורייתא בקידוש שאומר בתפילה סג', ורבנן הוא דתקנו דיקדש על היין. והחזיק אחריו הדגול מרבבה (שם על המג"א ס"ק ב).

ותמה על דבריהם המנחת חינוך (מצוה ל"א ס"ק ה) מדברי רב אחא דאמר דצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, וא"כ איך יצא יד"ח קידוש בתפילה. דאין חולק על מימרא זו ופשוט דהוא מן התורה, ובלא הזכיר יציאת מצרים לא יצא כלל כיון שנלמד מגזרה שווה. והרי"ף והרא"ש הביאו מימרא זו שם, והרמב"ם שלא הביאה במפורש סמך על מ"ש בנוסח הקידוש.

ואי נימא דס"ל למג"א ולאחרונים דעימיה דהזכרת יציאת מצרים אינה לעיובא שפיר נתבאר דבריהם. ואכן בשו"ת חתן סופר (או"ח סי' ל"ב) כתב ליישב דברי המג"א ושאר גאונים דס"ל כוותיה, דדבריהם מיוסדים על דברי הרמב"ם דהשמיט האי דינא דראב"י, והיינו מפני דס"ל דלא קימ"ל כדברי ראב"י לדינא ע"ש.

אולם קשה לומר דדברי המג"א מיוסדים על דברי הרמב"ם גרידא, דא"כ איך לא נתן ליבו לדברי הרי"ף

ובשליטי הגבורים ע"ז (ד. ברייף סוף אות א) כתב לגבי מכירת מצות בשבת ויו"ט, שהקדש שמתחייב לתת כך וכך לא דמי למו"מ ומש"ה מותר הוא בשבת, ולפי"ז אתי שפיר מה שמעריכין בשבתות ויו"ט המצות בבכ"ז וכ"ש שחובת היום ניהו, ואע"פ שאסור להקדיש כלי משום דמחזי כמו"מ, אבל לא אסרו לחייב אדם עצמו לגבוה בדבריו אלא שנתן תמורת מצוה, וצ"ע כיון דקונה המצוה מיד הקדש והקדש בעלמא אע"פ שהמצוה אין לה ממשות שיחול עליה קנין אי"כ דמי למו"מ, או דלמא מה שנתונים בעבור המצוה אינו אלא נדבה, וצ"ע. (ומשמע דס"ל שקונה מדין אמריתו לגבוה, אולם לעיל הביאו משאר הפוסקים דס"ל שבהקדשות שלנו לא אמרין כן, וכן מבואר להלן בשם הפנים מאירות). ועיי"ש **בשה"ג** ב"ק (טז: ברייף אות ג) שכתב דהא דאיתא בחולין (פז) שהחוטף מצוה מחברו משלם לו עשרה זהובים, י"ל שאינו קנס אלא דין ומי"מ אין גובין אותו בבבל כי כמה דברים אשכחן דאין בכלל "ממונא" ואע"פ אין גובין אותו בבבל משום דלאו מדי חסריה, ולפי"ז יעלה יפה משי"כ דאדם יכול למכור המצות שלו ויעלו לאיש הקונה דהא יש להם ערך י זהובים לאחר, מיהו נראה דוקא מועיל הקנין במצוה שעתידי לעשות אבל לא במצות שעשה כבר, ע"כ. מבואר דס"ל שמועיל קנין במצות (אלא שאינו מבואר ע"י איהו קנין קונה) ומי"מ יש מקום להתיר בשבת ויו"ט למכרם כי י"ל שאין הכונה לקניית המצוה אלא לנדר ונדבות.

המשיב דבר (ח"ג סי' יד) כתב שאף השה"ג מודה דלא מהני קנין במצוות כי אין בהם ממש, ואע"פ שכתב שאפשר לקנות מצות, מי"מ אין הקנין קנין גמור, ולעולם יכול המוכר לחזור בו, אלא דס"ל דכ"ז שלא חזר בו המוכר הוי כשלו (ולדעה זו במקריה איתא בעבורה של יעקב ועשיו, באמת היה מועיל הקנין אם לא היה עשיו חוזר בו, וע"כ יעקב השביעו שלא יחזור בו, ובדרך זה מציינו בב"מ (סו) וב"ש שאם תפס לא מפקינן מיניה שחלוק אם משום דהוי קנין כ"ז שלא חזר בו, או משום שידע ומחיל. וכ"ז כשמוכר זכות של מצוה שעתידי לעשות, אבל אם כבר עשה לא מועיל המכירה לכו"מ, ע"כ.

הומ"א (סי' ש"ט ס"ה) הביא דברי המהרש"ל ושוב כתב שהשה"ג מפקפק ג' כ"כ על קניית המצות ובמס' ב"ק כתב שאדם יוכל למכור מצות שלו לאחר. (ועי' בא"ח (סי' קמ"א אות ג) שנתראה דס"ל בדעת המ"א שפסק הש"ע). **ובתורת שבת** (שם ס"ק יא) כתב דמי שנתונים המצות, לאחר תרומתו נותנים לו במתנה.

ובמ"ב (סי' ק"ג) הביא דברי המהרש"ל שהטעם להקל הוא כי לא שייך מקח וממכר אלא בחפץ הנקנה, ועיי"ש שהכריע שבמקום שנהגו היתר אין למחות בידו. ועי' **במשנה הלכות** (ח"ה סי' ד) כתב דלעולם מהני קנין במצות ודברי המ"א שכתב בשם היש"ש דלא קונה המצוה היינו רק לענין מכירה בשבת. **והגר"א זצ"ל** (מאה שיערם סי' לה) מצדד בזה כי י"ל שהכוונה דלעולם אינו קונה וע"כ אין בו משום משא ומתן, ועי' עוד בסמוך.

ז. זכות הורשים במצוה (עוד פוסקים לענין קנין במצוה)
שוב העירוני **הששכנ"ג** (סי' קמ"א אות א) נשאל במי שקנה מצוה לשנה ומת באמצע ודרשו הקהל שאר הדמים לשאר ימי השנה מהורשים והם לא רצו לקנותה, ויישב שאם יש ביניהן מנהג הכל לפי המנהג, אבל אם אין ביניהם מנהג שורת הדין שאם יורשי ראובן רוצים להחזיק במצוה ההיא עד הזמן שקנאה מורישם ולפרוע לקהל הסך שקנאה מורישם לית דימחה בידיהו, ואם אינם חפצים במצוה תמכר המצוה עד זמן הקצוב וכל מה שיחסר מן הסך שקנאה מורישם ישלמו היורשים לקהל ואין חיוב לטפל בזה אלא יורשי ראובן יטפלו בזה, ונפ"מ שאם המצוה תמכר ביותר ממה שקנאה מורישם המותר לירשו, ע"כ.

אולם העולת תמיד (סי' קמ"ד ס"ק ה) כתב שמי שקנה מצוה לשנה ומת באמצע, חייבים היורשים להטפל במצוה ולשלם לקהל דמי המצוה שקנה מורישו או ימכרו המצוה, ומה שיחסר שלטמו לקהל, ואם ימכרו ביותר ממה שמגיע לפי ערך מן היורשים לא להחזיק בה הקהל כי היתר האות מתכרין בצדקות, **ובשכנה"ג** (ס"ה) לא כתב כן ולא נהירא, ע"כ.

והא"ר (סי' קמ"א אות ג) כתב על דבר העולת תמיד דלא שייך ענין דאין משתכרין להכא, דהתם טעמא כדאיתא בכתובות (ק:) דבהקדש אין משתכרין משום דאין עניות במקום עשירות, ובצדקות דלמא מתרמי להו עניים וליכא למיתבה ליה, וכל הנך טעמים לא שייכי הכא, וכיון שקנה המצוה לעצמו ונותן דמי לצדקה הרי היה שלו, וכן מעשים בכל יום שאפילו בעל המצוה עצמו לפעמים מוכרה לאחר כשנצרך לכך ומרויח בה, ע"כ. והביאו **הפמ"ג** (סי' קמ"א אות ס"ד). **והביאור הלכה** (סי' קמ"ג ד"ה חו"ה) הביא דברי הששכנ"ג בקיצור.

ולמעשה מנהג העולם למכור ולקנות מצות בשבת ויו"ט, ומבואר **במ"ב** (שם) דהעיקר דס"ל שאין משום משא ומתן בדבר שאין בו ממש. ומבואר לעיל דלרוב הפוסקים יש כאן קנין ממש שאין בידו לחזור בו מקניית המצוה ואם חזר ומכרה מכור. ולפי משי"כ **המ"ב** (סי' קמ"ג ס"ה) כתב שראשי המכור המצוה דוקא להגון כמאהו, ועיי"ש. ומי"מ הכל תלוי במנהג המקום. ועתה יש לדון אם הוזהר על ידי בזמן המצוה והגבאי כיבד אחר אם צריך לשלם.

ז. העלה הרבים והתהרהר
עי' **בצ"ע** (סי' ע"ב) שנשאל לענין גבאי שמכר עליית מפתיר ונתן א' מאה פרוטות א' מאה פרוטות עליו ונתן מאה חמישים פרוטות, והיה נר' לגבאי שהשני אינו בטוח במעות ולא רצו לפייסו שלא למכור לו המצוה וע"כ העלה הגבאי הדמים מעצמו על מנת להניח המצוה לראשון שנתן ק, וכשבא אל הראשון ואמר לו שהגבאים מניחים לו המצוה במאה שנתן, אמר שאינו רוצה בכך כיון שלא היחול לו מתחלה בשעת הכרזה ונתבטלו דבריו האם יש דין לגבאים לכופו כיון שכבר נתרה במאה ואמירה לגבוה הוא. ויישב שאע"פ שהגבאים נוהגין לכופו לאחר על הכל והוא לבדו צריך לשלם לצדקה כל מה שנתן, מי"מ מן הדין מן שהגיע לפניו לתת מה שהגיע וההוספה משלם האחרון, והוכיח כן מהא דאיתא בערכין (כז) אמר א הרי הוא שלי ב מ ואמר ב ג, חזר בו של נ ממשכנין אותו מנכסיו עד י וכו', מבואר לגבי הקדש שצריכים לקיים דבריהם שלא היא נפחת להקדש, ואית לן למילף צדקה מהקדש, ע"כ. והביאו **במ"א** (סי' קמ"ד ס"ק כג) וכת עליו דלמעשה לא נהגו כן.

והפנים מאירות (ח"ג סי' כה) דחה דברי הצ"ע, כי יש עמודי עולם הסוברים דלא ילפינן צדקה מהקדש (עי' בזה לעיל אות ד), ועוד שמצינו למג"ד שד"ה שההיא דצדקה אינה מדרבנן, והבו דלא לוסף עלה דדווקא בהקדש ולא במעות צדקה וכל שאינו חייב מחמת נדר אין לחייבו מחמת דיבור, ובפרט להוציא ממון יוכל המוחזק לומר קים לי כהך פוסקים דלא ילפינן צדקה מהקדש ומנהגו של ישראל תורה דלכך לא נהיגין כדעת הצ"ע כמו שהעיד במ"א, מיהו נראה כל היכי שהוא פסוק בעשרה, ולא הוסיף עליו אחר אינו יוכל לחזור ובהו נוהגין לגבות ממנו ודברים כאלו הולכין אחר המנהג, ע"כ. וצ"ע לדברי **במצה"ש** (שם).

ובגור אריה יהודה (יו"ד סי' יב) דחה דברי הפנ"מ ופסק שחייב הראשון לשלם משום שאילו הוא לא היה אומר בעשרה יתכן שהיו מוכרים בפחות, ובשלמא אם לא הוציא בשפתיו דאין כאן נדר רק נדלף מנדיב לב עולות תמיד לקיים אף אם גמר בלבד לזה אמר דלא ילפינן, אבל אם אמר להוציא בשפתיו שיתן כך וכך לצדקה חייב לקיים מחמת נדר ליתא טאן דפליג שמחוייב לקיים דברו לצדקה, ע"כ. ועיי"ש (ס"ד) דמשי"כ המ"א דאין נוהגין כהצ"ע אפשר דהיינו ליתא משום דבמדינתנו השמש מכריז והבע"ה מרמז ברמזיה וא"כ אפשר לא שייך אמירה לגבוה מטעם נדר כיון דלא הוציא בשפתיו, אבל אם אמר בפירוש הדין עם הצ"ע. (ואף כשלא רצה הגבאי ליתן להראשון מי"מ לא נתרקן חיובו דהא אין כח ביד הגבאים רק לזכות להקדש שלם והתפיס דדומה לאפטורפוס ליתומים), ע"כ.

ולכא דבריו דחוקים בביאור דברי המ"א דכ"ל הא הו"ל לפרושי, וכן **בספר צדקה ומשפט** (פ"ד הגה צד) ביאר שמש"כ המ"א שאין המנהג כן ר"ל שלא נהגו שהשני יכול לחזור בו אלא כופין את השני לתת מה שנתחייב. ובר מן דין כיון שיש כאן מחלוקת אי"א להוציא מהמוחזק.

ה. טעה הגבאי וחיבד אחר או שהקנה לא הגיע בזמן
ואף לדעת הגבאי אריה יהודה הנ"ל כל זה כשהראשון מתחרט ממה שנתן, אבל באופן שקנה המצוה ולא נתנו לו או שהגבאי טעה, י"ל דודאי קנה ולא נדר אלא ע"י שיתנו לו ואינו חייב לשלם והוי כהקנין בטעות, ואם הוא דמוכר דמוכר שעל דעת כן לא קנה והוה כשלא ובלבד כל אדם (ועי' בגליון ש"ל דאומדנא דמלכא מהני כאילו בטעה). וכמו מן הדין כנדרים טעות ודגות את המבוארים ביו"ד סי' ר"ל דלא הוי נדר, ועי' **במ"א** (יו"ד סי' ר"ח ס"ה וס"ו ר"כ ס"ו) ו**בט"ז** (יו"ד סי' ר"כ ס"ק י"ג) שה"ה בנדרי צדקה. וכן הוא **בשו"א ומשיב** (מה ד תל ח"א סי' רצא) ו**באמרי יוסף** (ח"ב סי' קמח). וכענין זה כתב **בדובב מישרים** (ח"א סי' פ"א). (ואף לדעת הצ"ע שכתב שהראשון משלם והתוספת היא על השני היינו כי ס"ל שתקנו בזה תקנה מיוחדת).

אלא שאם הקונה לא בא י"ל שחייב לפרוע חובו והוא הפסיד אנופשיה, ולא גרע ממי שחוזר בו שמכח המנהג חייב לשלם. ובדרך זה פסק **המשנה הלכות** (שם). ומי"מ בכל זה אזלינן אחר המנהג.

מסקנא דרינא
העולה לדינא, א' הקונה מצוה בבית הכנסת כגון עלייה לתורה וכדומה חייב לשלם ואין בידו לחזור בו. ב' דעת רוב הפוסקים שהזוכה קונה את המצוה ורשאי למכרה לאחרים, ואם מוכר המקום אינו כן הכל הולך אחר המנהג. ג' אם אחד הוסיף סכום על של חברו, אם נראה בעיני הגבאים שהראשון בטוח מהשני רשאים לתת המצוה לראשון (אם עדיין לא מכרוה לשני), אבל אין בידם לכפות הראשון לשלם כי כבר השני העלה ערכה. ד' קנה מצוה ואמר לגבאי לכבד את חברו, וכבדו בו אדם אחר, הקונה פטור מלשלם כי על דעת כן לא קנה. ה' אם הקונה לא הגיע בזמן וכדו ועל כן נאלץ הגבאי לכבד אחר, חייב הקונה לשלם.

והרא"ש דהזכירו להדיא דברי ראב"י. [ובפרט דאף ברמב"ם אין הדברים מפורשים]. ונראה פשוט שהמגי"א ס"ל צדקו דבריו אף לדברי הר"י והרא"ש, ועל כן לא העיר מדבריהם מיד.

ג - ומי"מ אין ראייה מדברי המגי"א לנידון דידן, ד"ל דעת כן לא אמר המגי"א ד"עא ידי חובתו בתפילה אלא מדאורייתא, אבל מדרבנן י"ל דמודה דאינו יוצא יד"ח כל שלא הזכיר יציאת מצרים, וס"ל דההיא דעת דרב אחא אסמכתא בעלמא הוא ואינו מדאורייתא.

ועיי"ש **ברשב"א** בתשובה (ח"ד סי' רצ"ה) דמדאורייתא בעינן לזכור היום בכניסתו כעין שבו וקילוס, כענין מאמרה רבי חיינא שהיה אומר נצא ונקבל פני שבת מלכתא וכו' והיה מקלס ואומר בואי כלה וכיוצא בזה בקריאת פסוקי קדושת השבת בקריאת ויכלולו ושמרו בני ישראל את השבת וכיוצא באלו, וכל אחד ואחד אומר כפי שיוזמן לו מעניני שבתו וקדושתו והזכרת קדושתו, ובעל פה ובלא שום נקיטת חפץ לא כוסו ולא פתו. ובאו רבנן ותקנו שיזכירו קדושתו על היין ותקנו להזכירו בתפילה וקבעו לו ברכה רביעית וכן בברכת המזון.

ומבואר מדבריו דמדאורייתא סגי בעצם זכירת השבת בשבח וקילוס בלבד.

וה"נ יש לפרש דברי המגי"א, דמדאורייתא שפיר יצא יד"ח אע"פ דלא הזכיר יציאת מצרים. אבל מדרבנן שפיר ס"ל דחייב להזכיר יציאת מצרים, כפשוטו הגמ, הרי"ף והרא"ש.

ועיי"ש עוד בשו"ת **בנין שלמה** (סי' כ"א) שכתב משמיה דאחיו הגאון ר' בצלאל הכהן (זצ"ל), דהמגי"א דעמייה ס"ל דהך ג"ש דיליף דצריך להזכיר יציאת מצרים אינה אלא אסמכתא ומדרבנן בעלמא. וא"כ מן התורה יוצא בתפילה ומדרבנן צריך קידוש על היין מגז"ש וזכירה זכירה וגם זכר ליציאת מצרים.

ועיי"ש **בבה"ל** שכתב ליישב דברי המגי"א דאז דסובר דדינא דרב אחא הוא רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, או דס"ל דיוצא מהתורה במה שהזכיר יציאת מצרים סמוך לתפילה ע"ש.

העולה לדינא - מאחר דבדברי הגמ, הרי"ף והרא"ש, מבואר להדיא דצריך להזכיר יציאת מצרים. ובדברי הרמב"ם לא מציינו היפך דבריהם, אלא דלא הזכיר להדיא ההיא דינא, ומאידך הזכיר יציאת מצרים בנוסח הקידוש. ולגי חלק מהאחרונים הזכיר ההיא דינא להדיא במנין המצוות. נראה דכל שדילג הזכרת יציאת מצרים בברכת קידוש צריך לחזור ולקדש [אלא דלענין ברכת בורא פרי הגפן פעמים דא"צ לחזור ולברך. יעיי"ש בזה בשו"ע סי' רע"א סט"ו (במשנ"ב שם. ואכמ"ל).

פניני מוסר עניני שבת קדש מצות הברלה (יב)

טעם ע"פ הסוד לברכת מאורי האש - "ברכת מאורי האש וכבר הביאו בוזהר טעם למה נתקן ברכה זו במי"ש וכבר זכרנו קצת ממנו למעלה משום שכשהשבת נכנס כל המקטרגין כל עושי רשעה נאספים ונחבאים בנוקבא דתהומא רבה ואחר יציאת השבת יוצאים כל א' למקום פקידות אשר הופקד שם כי הכל נברא לצורך העולם והנהגתו מפני זה אנו מברכין לעת כזאת בורא מאורי האש והוא לרמוז על כחות הטומאה שהרי הם כמו שנבראו עתה.

עוד אפשר לתת טעם קרוב לזה והוא על חזרת רשעים לגיהנם ומאורי האש הם כחות הדין המיסרין את הרשעים והוא אור כמו צדק הדין שכל פעולותיו ית וית צדק ומתו". (סדר היום, סדר הברלה)

"גם בענין הבטת הצפרנים פרשו בוזהר על הענין הנזכר שהם כחות הדין והקליפות שהם מבחוץ שהם מאורי האש שזכרנו ולכן אין להביט מצד פנים אלא מצד אחרים לבד ונהגו לכופי האגודל תחת האצבעות מבפנים וכופים ראשי האצבעות למטה והכל משום שלא יתגלה פנימיות האצבעות משום הענין הנו המשכיל יבין". (סדר היום, שם)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"